

TÜRKİYE'DE GELİR VERGİSİNİN TAHSİL TEKNİĞİ AÇISINDAN SOSYAL ADALET

Prof. Dr. Amiran KURTKAN

Gelişmekte olan diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de vergileme konusunun, sosyal sınıf farkları açısından son derece hayati önem taşıyan bir konu olduğu malumdur. Gerçi, vergileme politikası, bilhassa vasıtasız vergiler yoluyla sosyal tabakalaşma piramidi üzerinde orta sınıflaşmayı temin istikametinde değişiklikler yapılmasına imkân veren bir politikadır. Böyle olmakla beraber, meselâ gelir vergisi yoluyla gerçekleştirilen orta sınıflaşmayı temin edebilecek bazı vergileme tedbirlerinin kapital formasyonu üzerindeki menfi tesirleri itibarile (üstelik küçük sermayelerin birleşmesine imkân veren sosyal şartlara da sahip bulunmayan) sermayesi kıt ülkelerde iktisadi politikanın çizdiği bazı hudutlarla kayıtlı olduğu da bilinen bir gerçektir. Bu bakımdan gelir vergisi üzerinde sosyal adaleti temin etme gayesiyle yapılacak her değişikliğin iktisadi tesirleri itibarile de dikkate alınması zarureti, gelişmekte olan ülkelerin sosyal bünyelerinden doğan bir önem kazanmaktadır.

Mamafih biz, bu konferansımızda mevcut müterakki nispetlerin ve asgarî geçim indirimi ve muaflıklarla ilgili hükümlerin sabit kaldığı (bunlarda herhangi bir değişiklik söz konusu olmadığı) takdirde dahi, sırf gelir vergisini tahsil tekniği ve imkânları açısından göze çarpan bazı fiili aksaklıkların, hem amme menfaatini hem de belirli sosyal sınıfların sınıfsal menfaatlerini ve dürüst mükelleflerin moralini sarsacak neticeler verdiğini göstermek hedefini güdüyoruz. Bu neticelerin düzeltilmesi için gerekli tedbirlerin

tespiti, başlı başına bir araştırma konusu olabilir. Bizim izahlarımız münhasıran vergi toplama tatbikatı ile alâkalı kalitatif meselelere ilişkin olup, konuyu aydınlayabilecek kantitatif bilgilerle ve istatistiklerle alâkalı değildir. Topladığımız bilgi sadece İstanbul Maliye teşkilâtında yaptığımız bazı sondaajların ışığı altında tespit edilen kalitatif bilgidir. Mamafih, bu bilginin yardımıyla, dürüst mükelleflerin psikolojik durumlarında meydana gelen menfi değişmeler gibi kalitatif ve vergi tahsilatında ortaya çıkan kayıplar gibi kantitatif neticelerin önem derecesini de aşağı yukarı bir isabetle tahmin etmenin güç olmayacağını belirttikten sonra, tespit ettiğimiz hususlar üzerinde durabiliriz:

1) Memur kadrosunun kalite durumu ve iş hacmi münasebeti :

Vergi dairelerinde bilhassa son yıllarda yüksek tahsil öğrencisi durumundaki memurların çalıştırılmaya başlanması dolayısıyla hem okuyan hem de çalışan bu kimselerin sebep oldukları memur-devri göze çarpmaktadır. Mesleğe bağlı memur bulabilme imkânı ücret düşüklüğü dolayısıyla kısıtlı kalmakta ve kadrolar yer yer acemi memurlarla doldurulmaktadır. Üstelik mevcut kadronun da büyük bir kısmı verginin tahakkuku, tahsilatı ve ihtilâfı ile ilgili büro işlemlerini yapmakla meşgul olmakta ve mükelleflerin hesaplarını tetkik edenler çok az bir nispet teşkil etmektedir. Bu sebeple mükellefler kütlesinin büyük bir kısmı kontrol dışı kalmaktadır.

2) Ticari faaliyetlerin tahdit edilmeyişinden doğan neticeler :

Türkiye'de ticaret, kayıtsız-şartsız serbesttir. Herkes, vergi dairesine ve diğer ilgili mercilere dilekçe ile müracaat ederek dilediği ticareti yapabilir. Şahsın, yapacağı ticaretin sahası, kapasitesi, buna ait sermayesinin bulunup bulunmadığı, tahsil seviyesi, daha önce böyle bir işte pratik yapıp yapmadığı hususlarında hiç bir bildirim mecburiyeti yoktur ve tahkikata da lüzum görülmemektedir. Bu sebeple bir çok kimse, bir kere de ticarete şansını denemek

arzusunu duyar ve böylece vergi dairelerine mükellefiyetini tesis ettirir. Böyle bir şahsın, vergi mükellefiyeti hakkında hiç bir bilgisi bulunmadığı gibi, yapacağı ticaret dalında ve mesleğinde de kendisinin ehil olup olmadığı zaten aranmaktadır. Ayrıca, basit bir işletme defterini dahi tutabilecek durumda olup olmadığı tahkik edilmeden, hatta okur yazarlığı bile bir şart olarak öne sürülmeden böyle bir ferdin mükellefiyeti tesis edilmektedir. Bu şekilde, her türlü bilgidен yoksun, sermayesi dahi yetersiz kimselerin giriştikleri ticari işlerde başarı ihtimalinin çok düşük olacağı ve başarısız olan bu türlü mükelleflerin işlerini kısa bir zamanda terkedecekleri pek tabiidir. Böyle bir mükellef, işi terk etmesini takiben, vergi dairesine bildirimde bulunacağını bilmediği gibi, (yılın sadece bir kısmında çalışmış dahi olsa) yıl sonunda vermesi gereken gelir beyannamesini de vermez, hatta verip vermemek gerektiğini merak etmeyecek kadar konunun dışındadır. Bu şahıslar ekseriyetle belirli bir ikametgâhı bulunan kimseler de değildir.

İşte, miktarı son derece yüksek olan bu gibi şahıslar vergi dairelerinin iş hacmini önemli ölçüde yükseltmektedirler. Memurların, bunların işleriyle uğraşmak yüzünden, daha mühim olan işlerini aksatmaları neticesi doğmaktadır. Böyle bir mükellefin (beyanname vermediğinden dolayı) gelirinin Takdir Komisyonu tarafından takdiri gerekir. Takdir edilen matrah üzerinden hesaplanan verginin mükellefe tebliği icap eder. Ekseriyetle tebliğ imkânı bulunamaz. Çünkü belirli bir adresleri yoktur. Bu sebeple ilânen tebliğ yoluna gidilerek tahakkuk işlemi tahsilat safhasına intikal ettirilir. Bu durumda, borcun mükellefe bir ödeme emri ile tebliği gerekir. Gene bulunamayan mükellefin ödeme emrinin ilânen tebliği cihetine gidilir ve çıkarılan haciz varakası üzerine bu kere de maliye teşkilâtının icra memuru vasıtasile araştırma yaptırılır. Mükellef bulunursa, esasında sermayesi kıt, vergi ödeme gücü zayıf bir kimse olduğu için, bulunmasile ortaya çıkan vergi-hasilatı maliye teşkilâtının sarfiyatını karşılayacak seviyede değildir. Mükellefin maddî varlığının olup olmadığı bilinmediğinden araştırılması zaruri ise de

bu araştırmadan hiç bir netice elde edilememesi kuvvetle muhtemeldir. Vergi dairelerinin iş hacminin önemli bir kısmını dolduran bu semeresiz mükellefiyet, maliye teşkilâtının başının derdidir. Binaenaleyh, mükellefiyetin ulu orta tesisinden vaz geçilerek, ticaret ve san'at faaliyetlerinin bazı şartlara tabi tutulması gerekmektedir.

3) Beyan edilen vergi borcunun tahsili meselesi :

Kötü niyetli mükellefler umumiyetle adreslerini doğru olarak bildirmemektedirler. Bidirdikleri adresler için her ne kadar muhtarlıktan ikamet senedi alınması istenmekte ise de, ekseriya bir akraba yanını gösterdikleri gibi, her sene değil, bir kereye mahsus olarak yapılan adres tespiti, ikametgâh değiştirme neticesinde faydasız kalmaktadır. Mükellefin her sene adres bildirme (yani adresini yıllık beyanname yazma) mecburiyeti varsa da, beyanname ekseriya muhasebeciler tarafından doldurulduğundan, daima ilk adres bildirilir. Bu aksaklığın çaresi, tebligatlarda mükellefin her sene beyannamesinde bildirdiği adrese postalanan ödeme emri veya ihbarnamelerin postaya verilmekle tebliğ edilmiş hükmüne tabi tutulmasıdır. Hatta, beyan üzerine verilen vergilerde ödeme emri tebliğine lüzum görülmemelidir. Mükellef beyanname veriyor, fakat müddetinde vergisini ödemiyorsa, bu vergi için haciz varakası çıkarılabilmesi ödeme emrinin mükellefe tebliğ edilmesine bağlıdır. Fakat mükellef çürük adres bildirdikten başka, tahkikatla hakiki adresi tespit edise dahi kaçmakta veya kendini gizlemektedir. O halde ödeme emrinin mükellefe tebliği lüzumsuzdur. Çünkü, borcunun miktarını beyanname bizzat kendisi hesaplayarak kaydetmiştir, yani borcunu zaten bilmektedir. Miktarını bildiği ve beyan ettiği bir borç dolayısıyla haciz varakası çıkarılabilmek için ödeme emri tebliğinin kanunî bir mükellefiyet olarak yüklenmesi lüzumsuzdur.

Gerçi, ilân yolile tebliğ, son bir çare olarak, kanunun vergi memuruna tanıdığı bir haktır. Fakat, bunun yapılabilmesi için mükellefin tahkikatla tespit edilen bütün adresle-

rinde posta ile aranması ve tebliğ imkânı bulunmaması şartı öne sürülmüştür. Bu da, vergi dairelerinin işini son derece arttırdığı gibi, verginin tahsilini sürüncemede bırakmakta ve zaman geçmesi dolayısıyla, sui-niyet sahibi mükellefin izini büsbütün kaybetmesine yol açmaktadır. Bundan sonra ilânen tebligat yapılana kadar mükellef işini bir başkasına (meselâ paravan bir ferde) devretmeye vakit bulabilmekte ve gizlenmeye de muvaffak olabilmektedir. Bu taktirde vergi memuruna kalan iş, mükellefi aramak ve maddî varlığını tespitte çalışmaktır.

Mükellefin gayrı-menkulü mevcutsa, bu gayrı-menkullerin bağlı olduğu vergi daireleri ayrı vergi daireleridir. Yani, gelir vergisi mükellefiyeti bakımından bu vergi dairelerindeki kayıtlardan istifade imkânı yoktur. Her ne kadar, mükelleflerin beyannamelerinde gayrı-menkul vergi dairelerinden emlak vergisi mükellefiyetleri dolayısıyla aldıkları hesap numaraları kayıtlı ise de, bu hesap numaralarını gelir vergisi beyannamelerinde göstermemektedirler. Gerçi bu durumu, beyannameyi alan memurun tahkik etmesi gerekmektedir. Fakat Türkiye'de, en ağır memuriyet hizmetini ifa eden maliye memurları, işin çokluğundan, kanunların devamlı surette değişmesinden, maaş azlığından ve kadro yetersizliğinden bıkmış usanmış bir insan psikolojisi içindedirler. Bu şartlar altında gayretli memur dahi çevresindekilerin durumunu görerek bir müddet sonra yavaşlamaktadır.

Vergisini ödemeyen kötü niyet sahibi bir mükellefin gayri menkulüne haciz dahi konsa, bu gayri menkulün maliye idaresince satılarak paranın tahsil edilmesi bir problem teşkil etmektedir. Satış, bir çok formaliteye bağlanmıştır. Bu formalitelerden herhangi birinin noksanlığı muameleyi hükümsüz kılmakta, hatta bu muameleye yönelmiş olan maliye memurunu müşkül duruma sokmaktadır. Zaten yılgın olan teşkilât, haczi tatbik etse de satışa geçmemekte, mükellefin borcunu ödemek mecburiyetinde kalması için ya bu gayri menkulü üçüncü bir şahsa satmayı, ya da yurt dışına çıkarmayı istemesi gerekmektedir. Bu taktirde borcunu ödemeye mecbur kalır.

Haciz, mükellefin zaten işine gelmektedir. Zira, haczin tatbikinden itibaren gecikme zammı işlemez. Mükellefler ekseriya hususi arabalarına haciz koydurmak istemektedirler. Çünkü arabanın noter muamelesile üçüncü şahsa satılması mümkündür. Mükellef hacizli arabayı noter senedile başkasına satarsa, devam eden haciz durumu mükellefe hiç bir zarar vermemekte, çünkü arabanın kıymetini realize etmiş ve başka bir iş'de kullanılabilir hale getirmiş olmaktadır. Buna mukabil haciz, vergi dairesi için de bir garanti teşkil etmemektedir.

Menkul eşyaların haczi dahi son derece geçersiz ve mükellefi zorlayıcı mahiyette olmayan bir yoldur. Hacz edilen menkul eşya ekseriyetle yine mükellefe veya mükellefin bulunduğu bir yed'i emine teslim edilmektedir. Çünkü, yed'i emini icra memurunun bulması kolay değildir. Yed'i emini kabul etmeyi hiç kimse istememektedir. Eşyanın kaldırılıp maliyeye ait bir depoya götürülmesi de mümkün değildir. Çünkü maliye teşkilâtının ne böyle bir deposu, ne de vasıtası vardır. İcra memuru tek başına hem malı haczetmek, hem de onu mezat yerine götürmek mecburiyetindedir. Bu iş ise son derece güçtür.

Menkul haczinde memur tarafından biçilen kıymetler ekseriya menkul malın hakiki kıymetinin bir kaç mislidir. Zira memur, bunlara yüksek fiyatlar biçmezse, hem haciz varakasındaki vergi borcu miktarını doldurma imkânını bulamaz ve yeniden bakiye borç için uğraşmayı göze alamaz, hem de mükellefler esasen başka hiç bir menkul varlık göstermemektedirler.

Ayrıca, teslim edilen malın markası, kıymeti, eb'adı, rengi ve çeşitli vasıfları tespit edilse dahi, bunun yed'i emine tarafından daha düşük kıymetli başka bir malla değiştirilmesine kimse mani olamaz ve böylece devlet hazinesinin zarara girmesi önlenemez. Meselâ, muayyen marka bir televizyon, aynı marka fakat daha eski bir televizyon cihazı ile değiştirilebilir.

Vergiye itiraz eden mükellefin, ihtilafın sonuna kadar, borcuna karşılık olmak üzere gösterdiği gayri menkul temi-

natlarının da hakiki değerleri hiç bir şekilde doğru olarak tespit edilememektedir. Halen bu yük vergi dairelerinde, memurun sırtına yüklenmiş bir durumdadır. Zira, Emlâk Vergi Dairesinde beyan edilen kıymetler dahi hakiki değere uygun değildir. Bazı hallerde, mükellefler, bina ve arazilerinin istimlâki endişesile hakiki kıymetlerinin üstünde kıymetleri bildirmektedirler.

4) Beyan dışında kalan mükellefiyet :

Halen, vergi dairelerinin, gelirini bildirmeyen (yani beyanname vermeyen) mükellefleri tespit edebilme gücü yoktur. Bu hususta herhangi bir kifayetli kontrol yapabilecek durumda da değildir. Durumun çaresi, ahlâk düşüklüğüne karşı bir âmme efkârı savaşı açmaktır.

Kazanç Vergisi zamanındaki mahalleler itibarile yoklama defterlerinin vergi dairelerinde tutulması usulü terk edilmiştir. Mükellefiyetler mahalle esasına göre değil, mükelleflerin vergi dairesine müracaatlarında kendilerine verilen hesap numaralarına göre sıralanmıştır. Zaten vergi dairelerinin böyle bir mahalli sistem tesis edebilme güçleri de yoktur. Çünkü memur adedi yetersizdir.

5) Dürüst mükellefin ödeme hususundaki iyi niyetini yok eden aksaklıklar :

Kontrol azlığı düşük beyanın yaygınlık kazanmasını teşvik etmekte ve gelirini doğru olarak beyan etmek isteyen mükellef, bütün iyi niyetine rağmen, diğer mükelleflerin taziyikine maruz kalacağı için onlara uymak mecburiyetini hissetmektedir. Nitekim, emlâk vergisi için mükelleflerce yapılan kıymet takdirlerinde de aynı psikoloji hâkim olmakta ve aynı apartmandaki daire sahipleri çok defa komşularının beyanını öğrenerek ona göre hareket etmektedirler. Bu durum, kontrol yetersizliğinin ve ayrıca vergi yükünün verginin alınması kolay olduğu sahalara yöneltmiş olmasının bir neticesidir.

6) Adres değiştirme hallerinde ikâmete rapt meselesi ve muhtar teşkilâtının selâhiyetleri :

Türkiye'de bir kimse hiç bir resmi makama kayıt yaptırmadan ikametgâhını bulunduğu yerden dilediği bir yere nakledebilir. Bu sebeple bu şahsın nereye taşındığını ve nereden geldiğini bilmeye imkân yoktur. Bundan ötürü vergi dairelerince, borçlu mükelleflerin takip edilmesi son derece güçleşmektedir. Ekseriya, gönderilen ihbarnameler ve ödeme emirleri tebliğ edilmeden geri gelmekte ve vergi dairesi tarafından memur elile tebliği zarureti doğmakta, vergi dairesine büyük külfet yüklemesine rağmen bir netice alınamamaktadır. Dolayısıyla kötü niyet sahibi kimselerin bu durumdan istifade etmelerine yol açmış olmaktadır.

7) Paravan ortak ve paravan firma sui - istimleri :

Ticaretin, yukarıda söz konusu edildiği gibi, gerekli şartlara tâbi olmama durumu, bir takım paravan ortak veya firmaların doğmasına da yol açmaktadır. Sermayesine oranla hesapsızca ve gözü kapalı olarak, maceracı ticarete atılan bir kimse, hiç değilse vergi dairesini paravan ortakla kolayca yanıltmakta, bilfarz bir gazinonun sahibi işlettiği gazinoyu müstahdemi işletiyor gibi göstermeye muvaffak olmaktadır. Çünkü, bu müstahdemin böyle bir ticarete kalktığını beyan etmesi halinde, sermayesi ve evveliyatı aranmadan dilekçesi kabul edilmekte ve mükellefiyeti tesis edilmektedir. Neticede vergi borcu için vergi dairesinin varlıksız bir şahsı beyhude yere kovalamasına yol açılmakta, iş sahaları ehil ve lâyıık olmayan kimseler tarafından işgal edilmekte ve dolayısıyla vergi hasılatı düşmektedir. Vergileme hizmetlerine tesir eden bir husus da ticaret yerlerinin nüfus ve saha büyüklüğüne göre orantılı bir miktarda müsaadeye bağlanması esasının mevcut olmayışıdır. Bu durumda bilfarz iki bakkal dükkânı ile idare edebilecek bir semtte, bunun bir kaç misli bakkal dükkânı açılmakta, kâr imkânı azalmakta, ödenen vergi düşük nispetlerle alınmakta, hasılat düştüğü gibi vergileme ve kontrol işlemleri ve masrafları artmaktadır.

8) Netice :

Halen memleketimizde vergi hasılatının büyük bir kısmının dürüst mükelleften alınması, kaçakçılık ve sui-istimal yoluna sapan mükelleflerin ise adeta mükâfatlandırılmaları şeklinde tecelli eden bir vergi tahsil tatbikatı işlemektedir. Aynı zamanda az vergi hasılatı için çok masrafı gerektiren semeresiz faaliyetlere yöneltmiş olan bu tatbikatın böylece devam edebilmesi bazı resmi hizmet ve kontrol sistemlerinin yetersizliği dolayısıyla sosyal rollerin ve statülerin kanunlarla tespit edilen şekillerinden tamamen farklı olan fiili şekillere girmesine sebep olmaktadır. Bu durumun, kaçakçılığın yaygınlık kazanmasına yol açan önemli organizasyon bozukluklarını ve sosyal adaletsizliği de teşvik ettiği muhakkaktır.

Main body of the document containing the primary text or data. The content is mostly illegible due to the low resolution and high contrast of the scan.

A vertical line or border on the right side of the page, possibly indicating the end of the document or a page separator.